

Tarih Okulu
İlkbahar 2009
Sayı III, 41-58.

ÖZGÜN VE YERLİ BİR HAREKET OLARAK KADRO VE İDEOLOJİSİ

Murat KAZANCI*

Özet

Kadro hareketi, Türk devrimine getirdiği özgün yorumla ve ekonomik ve politik alanda sunduğu alternatif modellerle siyasi hayatımızın önemli bir oluşumudur. Kadrocular, Türk devriminin emperyalizme karşı bir savaş verdiğini savunmuş ve tüm ulusal kurtuluş hareketleri için bir örnek olacağını iddia etmişlerdir. Kadro ideolojisi, özgünlüğünü kendisinden önce Türk devriminin ideolojisini yapma anlamında bir entelektüel girişimin olmayışına ve sosyalizm ile kapitalizm dışında üçüncü bir strateji arayışında olmasına borçludur. Kadro'nun en belirgin özelliği ise elitist anlayıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kadro, devletçilik, elitizm, ulusal kurtuluş hareketleri, sol Kemalizm.*

Abstract

Kadro Movement is an important attempt in Turkish political arena to contextualize the Turkish revolution, making a genuine and alternative explanation about it and bringing an original model in terms of economy and politics. Kadro intellectuals adhered to the idea that Turkish revolution was a war waged against the imperialism and asserted that it could be a model for all other national liberation movements worldwide. Originality of Kadro ideology comes from the fact that there was no any other intellectual attempt before Kadro to explain the Turkish revolution aiming at constructing a firm base for the revolutionary ideology and it offered a third way other than socialism or capitalism. The most apparent feature of the Kadro movement, however, was its elitist stand.

Key words: *Kadro, étatism, elitism, national liberation movements, Kemalist Left.*

* Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Turizm Uzman Yardımcısı – Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Öğrencisi.

Giriş

Toplumsal değişimlerin köklü olarak yaşandığı dönemler aynı zamanda toplumların derin fikrî dönüşümler geçirdiği dönemlerdir. Türkiye'nin 1. Dünya Savaşı sonrasında verdiği kurtuluş mücadelesinin hemen ardından, herkesin düşüncesinin yeni kurulan ülkenin nasıl ayağa kalkacağı, nasıl toparlanarak ilerleyeceği üzerine yoğunlaşması anlaşılır bir durumdur. Kurtuluş Savaşı sonrası, saltanatın ve hilafetin kaldırıldığı, dolayısıyla meşruiyet anlayışının kökten değiştiği, devletin yönünün Batı'ya çevrildiği ve mevcut toplumsal yapıyı köklü biçimde dönüştürmeyi amaçlayan devrimlerin hızla uygulamaya konulduğu bir dönem olarak karşımıza çıkar. Kemalist devrim kurtuluş mücadelesinin yanında yeni insan tipinin, kültürel devrimler aracılığıyla oluşturulmaya çalışıldığı bir aydınlanma projesi olarak da büyük bir önem taşır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye için dünya konjonktürüne ve ülkedeki iç şartlara bağlı olarak değişik dönemlerde farklı yönelmeler söz konusu olmuştur. Tıpkı bugün de olduğu gibi. Pek çok kesim, çok farklı görüşlerin savunuculuğunu yaparak entelektüel hayatımızın renkliliğini artırmıştır. Özellikle dergiler etrafında toplanan sanatçı-düşünür grubu ülke meselelerine çözüm üretmeye çalışmıştır.

Türk siyasî hayatının en etkili ve kayda değer entelektüel akımlarından biri olan Kadro hareketi de, adını 1932–1934 yılları arasında yayımlanan *Kadro* dergisinden alan bir akım olarak siyasal ve düşünsel mirasımızda derin izler bırakmıştır. Aynı zamanda hareketin ideoloğu sayılan Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile birlikte, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge derginin kurucuları arasındadırlar. Bunlardan başka Mehmet Şevki Yazman, Falih Rıfkı Atay, Behçet Kemal Çağlar, Eflatun Cem Güney gibi başka önemli isimler de Kadro dergisine katkıda bulunmuşlardır. Ancak bu kişilerin Kadro ideolojisine katkıları hemen hemen yok gibidir¹.

Devletçiliğin, elitizmin ve ulusal bağımsızlık hareketlerinin savunucusu olan Kadro, Türkiye'de ortaya çıkmış yerli ve dikkate değer ilk düşünce akımlardandır. Hiç şüphe yok ki, Kadro'nun ve Kadrocuların savunduğu ideoloji, Türk siyasî hayatında derin etkiler bırakmıştır. Kadro, savunduğu görüşlerle ve ülke meselelerine getirdiği özgün çözümlerle, bir yayın organı olmanın ötesinde, bir entelektüel hareket haline dönüşmeyi başarmıştır. Türk

¹ Ertan (1994), 33-49.

Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi

siyasetçi ve aydınlarının bugün de tartıştığı memleket meseleleri ve bu meseleler hakkındaki yorumlar Kadrocu ideolojiden izler taşır.

Hareketin en belirgin etkisi Kemalizmin kodlarını ve devletin ideolojisinin temel unsurlarını etkilemiş olmasıdır. Kadrocular, iç politikada savundukları devletçilik (etatizm) ve dış politika konularında önerdikleri merkez-çevre kuramı ile büyük tartışmalar başlatmış ve özgün bir akımın temsilcileri olmuşlardır. Öyle ki bugün Türkiye'nin ekonomik ve siyasî tarihini konu alan çalışmaların pek çoğu Kadro dergisine ve Kadroculara atıfta bulunur². Bununla birlikte Kadro hareketi sözkonusu olduğunda Sol Kemalizm anlayışının şekillenmesinde oynadıkları rolün de vurgulanması kaçınılmazdır. Kadro hareketi hakkında genel bir değerlendirme sonrasında hareketin ideolojisi üzerine yoğunlaşılacak bu çalışmada; Kadro hareketi ve ideolojisinin, Kemalist devrimin başlarında var olan ideolojik boşlukta doğmuş, devletçiliğin en katı şekilde uygulanmasını isteyen -elitist- bir akım olduğu savunulacaktır. Bununla birlikte Kadro ideolojisinin, merkez-çevre kuramının öncü bir yorumunu temsil ettiği gerçeği ise dikkate değer bir nokta olarak vurgulanacaktır. Son olarak, Kadro'nun Kemalizme eklenmesinde gösterdiği yönelimin, sosyalizmin Türkiye'deki özgün yorumuna çarpık bir renk kattığı ifade edilecektir.

1- Kadro: Bir Hareketin Oluşumu

Türkiye'de siyasal akımların, düşünsel temellerini etrafında ördükleri ana eksen, Osmanlı'dan bu yana devam eden modernleşme ve dolayısıyla Batılılaşma süreci olmuştur. Muhafazakârlıktan liberalizme, milliyetçilikten İslamcılığa, sosyalizmden Kemalizme bütün siyasal akımlar *Batılılaşmanın* gerekliliği veya gereksizliğinin *niçinini* ve *nasılını* sorgulayarak bir anlamda ideolojik külliyatımızı derinleştirmişlerdir.

Döneminin diğer trendleri içinde en özgün ve bazı noktalarda 'ileri' düşünce sistemi olarak ortaya çıkan Kadro hareketi ve ideolojisi de, Türk modernleşmesinin/Batılılaşmasının gelişim sürecinden fazlasıyla etkilenmiştir. Burada belirleyici olan nokta şudur: Türk modernleşmesinin ana unsuru ve taşıyıcısı konumundaki askerî-bürokratik elit zamanla modernleşmenin pasif unsuru olan halktan kopuk bir anlayışın tarafı konumuna düşmüştür. Bu bağlamda 'Batılılaşmanın düalizmi' kavramı rejimin taşıyıcıları ile halk

² Türkeş (1999), 48.

arasındaki ikiliğe dikkat çekmesi açısından önemlidir³. Bu husus, reform ve devrimlerin yukarıdan aşağıya empoze edilmeleri açısından da belirleyici olmuştur. Kararlar belli bir seçkin grup tarafından alınıp uygulanırken, reform ve devrimlerin bu niteliğinden dolayı halk devrimlerden ve yönetici gruptan giderek kopmuştur. Mümtaz Turhan bu noktayı *cebri kültür değişimleri* nitelemesiyle ifade etmektedir⁴. Sonuçta toplumda köklenememiş bir devrim süreci yaşanmıştır. İşte Kadrocular yeni düzenin halk tarafından özümsemesi için, ulusal kurtuluş savaşı ve Türk devrimini tarihsel materyalizm ve diyalektik analiz çerçevesinde açıklayarak 'devlet ideolojisi'ni geliştirmeye çalışmışlardır.

Kadro hareketi ile ilgili değerlendirmelerde iki temel eğilim öne çıkar: Birincisi, Kadro'yu komünist propaganda hareketi olarak değerlendirirken, ikincisi Kadro'nun Türkiye'de sosyalizmin önünü tıkadığını iddia etmektedir⁵.

Kadro'nun hikâyesine, bu hareketin ortaya çıkmasına neden olan şartlarla başlamak gerekir. Burada ilk olarak söylenmesi gereken Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) deneyiminin toplumda bir huzursuzluk olduğunu gözler önüne sermiş olmasıdır. Yani toplumda bir arayış söz konusudur. Belki daha önemlisi, dünya genelinde yaşanan 'büyük buhran'ın*, Türkiye'de de hissedilmesi ve ülke gündemini bir hayli meşgul etmekte oluşudur. Bu siyasi atmosfer içinde Türk entelektüelleri ve elitleri yeni bir düzene ve politikalara ihtiyaç duyulduğunu fark etmişlerdir. İşte bu şartlarda, Kadro dergisinin kurucu ve yazarları bir araya gelmiş ve bir dergi çıkarma konusunda ortak karara varmışlardır⁶.

Gerçekten de 1930'lardan önce Türkiye'deki siyasi duruma baktığımızda tek parti yönetiminin hâkim olduğu, muhalefetin sesinin çıkmadığı (Takrir-i Sükûn*) ve sıkı bir sansür mekanizmasının uygulandığı bir manzara ile karşılaşırız. Rejimin güçlendirilmesi ve devrimin halk nezninde özümsemesi için birtakım otoriter uygulamaların sözkonusu olduğunu farkedebiliriz. 1929'daki 'büyük buhran'la birlikte, CHP politikalarının bir türlü istenen çözümleri

³ Ülken (1940), 761.

⁴ Turhan (1997), 60.

⁵ Tevetoğlu (1967), 443-444.

* **Büyük buhran:** 1929 yılında başlayan ve 1930'lu yıllar boyunca devam eden, dünya çapındaki ekonomik bunalım.

⁶ Tekeli-İlkin (2003), 124-128; Yanardağ (1988), 110-111.

* **Takrir-i Sükûn Kanunu:** TBMM'nin 3 Mart 1925 tarihinde "sulhu, güvenliği, kamu huzurunu ve sosyal düzeni bozacak her türlü cemiyet, teşebbüs, kışkırtma ve yayını" yasaklamak amacıyla çıkardığı 3 maddelik kanun.

Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi

üretmediği ekonomik alandaki sorunlar ağırlığını daha fazla hissettirmiştir⁷. Mustafa Kemal'in talimatıyla Fethi Okyar tarafından 12 Ağustos 1930'da kurulan SCF ile birlikte, siyasi gerginliklerin azalacağı ve ekonomik alandaki politikalar için bir uzlaşma sağlanabileceği düşünülmüştür. Ancak halktan beklenenin üstünde ilgi gören SCF, CHP'nin iktidar olasılığını tehlikeye soktuğu için bu kez Mustafa Kemal'in karşı tavır almasıyla çok geçmeden feshedilmiştir⁸.

SCF deneyimi, henüz devrim konusunda halkın tam olarak kazanılmadığını göstermiştir. Tam bu noktada, ideolojik çalışmalarla halkın kazanılması yoluna gidilmesi uygun görüldü diyebiliriz. Bu noktada, 1930-32 yılları arasında ülkede yaşanan sıkıntılar ve dünya genelindeki hava nedeniyle Türkiye'nin önderlerinin, liberalizm yerine tek parti iktidarıyla yönetilen Faşist İtalya'ya karşı bir sempati duymaya başladığının vurgulanması gerekir⁹.

Bu yıllarda dünyadaki konjunktüre baktığımızda 1. Dünya Savaşı ve 1929 bunalımının yarattığı siyasal ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle demokrasilerin prestijinin azaldığını ve otoriter rejimlerin popülerlik kazandığını görmekteyiz. 1930'lu yıllar özellikle Avrupa'da faşizmin yükseldiği bir dönem olmuştur. 1929 bunalımı liberal kapitalizmin sarsıldığı ve devlet müdahaleciliğinin arttığı bir ortama yol açmıştır¹⁰. Türkiye'deki iç dinamikler (sermaye birikiminin eksikliği, teknik yetersizlik gibi) dünyada yaşanan bu gelişmelerle birleştiğinde, devletin ekonomik yaşama müdahil olmasını zorunlu kılan bir durum yaratmıştır. İşte bu zorunlulukla, devletçilik dediğimiz, 1931 kurultayında CHP'nin temel ilkeleri arasına giren anlayış uygulamaya konulmuştur¹¹.

Kurtuluş Savaşı sonrasında yurtdışından dönen Kadrocular, ağırlıklı olarak sol hareket içinde, bahsettiğimiz bu çalkantılı döneme dair çözüm arayışlarına Kadro dergisinden önce katılmışlardır. Sol harekete katılmayan Yakup Kadri'yi burada ayırabiliriz. Ancak Türkiye Komünist Partisi'nde etkin bir şekilde görev alan özellikle Vedat Nedim Tör ve Şevket Süreyya Aydemir'le birlikte Kadrocu yazarların yazıları *Aydınlık* dergisinde yayınlanmıştır. Ancak

⁷ Yetkin (1983), 15.

⁸ Ertan (1994), 12-13.

⁹ Ahmad (1985), 227.

¹⁰ Bostancı (1990), 111-114.

¹¹ Avcıoğlu (1962), 6.

bu iki ismin partideyken Komünist ideolojiyle olan görelî kopuşları ileride Kadro dergisine de yansımış ve hareketin ideolojisinde kendini hissettirmiştir¹².

Kadrocu yazarların yaşamöyküleri hareketin karakterini anlama noktasında önemlidir. Hareketin en önemli ismi olan Şevket Süreyya Aydemir I. Dünya Savaşı'na katılmış, savaş sonrasında Turancı fikirlerin etkisine girmiş ve Azerbaycan'da görev yaptığı sırada da Marksizm ile tanışmıştır. Yurda döndükten sonra Türkiye Komünist Partisi'ne giren Aydemir, 1925'teki tevkifatı on yıla mahkûm olmuştur¹³. Aydemir, Yön Dergisi'ne verdiği mülakatta hapse geçirdiği süre zarfında yaşadığı fikri dönüşümün kendisini sosyalizmden ve Türkiye Komünist Partisi'nden uzaklaştırdığını ifade etmektedir¹⁴. Bu fikri dönüşümün temel kırılma noktası ise Aydemir'in kendi ifadesiyle artık 'halka rağmen halk için' anlayışını benimsemesidir. Bu noktada Aydemir'in komünist ideallerden devletçi yaklaşıma kaydığını söyleyebiliriz.

Hareketin diğer önemli isimlerinden Vedat Nedim Tör, Almanya'daki öğrenciliği sırasında Marksizmle tanışmış, İsmail Hüsrev Tökin ise Moskova'da Marksizme ilgi duymuştur. Burhan Asaf Belge de TKP içinde yer almış ve Kadrocular arasında Marksizme yakın isimlerden biridir. Marksizmle birlikte Kadrocuların, Üçüncü Dünya İhtilallerinin babası sayılan Sultan Galiyev'den etkilendikleri de bir gerçektir¹⁵.

1925 yılındaki Komünist tevkifatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu dışındaki yazarlar hapse girmişler, aflu çıktıktan sonra ise devrimin ve rejimin ideolojisini oluşturmaya çalışmışlardır¹⁶. Özellikle Aydemir'in 1927-1932 yılları arasında devlet memurluğu yaptığı dönemde Ankara'da hükümet çevreleriyle yakın temasta bulunması Kadro'nun fikri yönelimini de şüphesiz etkilemiştir¹⁷.

Kadro'nun doğuş sürecinde Şevket Süreyya Aydemir'in 1931'de Türk Ocağı'nda verdiği "İnkılâp ve Kadro" adlı konferans önemli bir adımdır. Aydemir bu konferansta, Türk devriminin ideolojisinin tespit edilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamış ve bunu da ancak inkılâba önder olacak idealist

¹² Ertan (1994), 52-57.

¹³ Nas (2008).

¹⁴ Ataöv (1962).

¹⁵ Demirci (2006) 37.

¹⁶ Sunar (2004) 514.

¹⁷ Nas (2008).

Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi

bir azınlık aydın kadronun yapabileceğini ifade etmiştir¹⁸. Söz konusu konferans o kadar ilgi görmüştür ki konuşma metni basılarak pek çok yere dağıtılmıştır¹⁹.

Kadro'nun yayınlanmasında en önemli girişimleri ise Aydemir'in çalışmalarından yeni haberdar olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu yapmıştır. Özellikle Halk Partisi'ndeki vekillerin altı ok içinde yer alan 'devletçilik' ilkesi hakkında fazla bilgileri olmamasından yola çıkan Karaosmanoğlu, inkılâbın ideolojisinin yapılması gerektiği ve bunun için bir dergi çıkarmayı düşündüğü fikrini Recep Peker'e açar. Peker ise devrimin ideolojisini devrimin partisinin yapması gerektiğini ifade ederek Karaosmanoğlu'nun bu fikrine sıcak bakmadığını belirtir. Yakup Kadri daha sonra Atatürk'e gider ve bir dergi çıkarmak istediğini söyler. "Milli Mücadelenin ruhunu izah edebilmek için" çıkarılacak bu dergiye Atatürk onay verir²⁰. Atatürk'ün onayından sonra Şevket Süreyya, Yakup Kadri, Vedat Nedim, Burhan Asaf ve İsmail Hüsrev, Yakup Kadri'nin evinde toplanarak "Kadro" adlı bir dergi çıkarmaya karar verirler²¹.

Ocak 1932'deki ilk sayısıyla yayın hayatına başlayan Kadro, üç yıl boyunca Türk inkılâbının sistematik bir temele oturtulmasını, bu bağlamda ekonomik kalkınmayı gerçekleştirecek yöntemler bulunmasını ve Türk devriminin dünyadaki yerinin izah edilmesini hedeflemiştir. Derginin ileriye dönük bu ideolojik havası, Kadro'yu öteki yayın organlarından ayıran ve bir "düşünce hareketi" olarak nitelenebilecek konuma çıkaran temel unsurdur.

2- Kadro'nun Devletçilik Görüşü

Şevket Süreyya Aydemir'in yukarıda ifade ettiğimiz görüşüne dayanarak diyebiliriz ki, Kadro'nun ideolojisi "tepeden inme" Türk inkılâbına yön vermeyi amaç edinmiştir; Kadro ideolojisini "doğmuş çocuğa don biçme" arayışı olarak değerlendirebiliriz. Marksizmi kullanarak Kemalist rejimin meşruiyetini yaygınlaştırma eğilimi Kadro ideolojisinin temel karakteridir.

Kadrocular Vedat Nedim'in ifadesiyle, Marksist düşünceden uzaklaşma sonucu ortaya çıkan ideolojik boşluğu yepyeni bir dünya görüşü ile doldurmayı hedeflemişlerdir²². En temelde Türk Kurtuluş Savaşı ile birlikte tüm ulusal

¹⁸ Aydemir (1990), 74-75.

¹⁹ Tekeli-İlkin (2003), 131.

²⁰ Karaosmanoğlu (1973), 82; Demirci (2006) 41.

²¹ Ertan (1994), 61.

²² Tör (1976), 125.

kurtuluş hareketlerini bilimsel olarak açıklamaya girişen Kadrocular, Türk devriminin yaşamasının ideolojik bir temele oturması ile mümkün olacağını savunmuşlardır. Kadrocular, bu ideolojik arayışlarında ekonomi-politik temelinde tarihsel materyalizmi bilimsel yöntem olarak kabul etmişlerdir²³.

Gerçekten de milli kurtuluş hareketlerinin Kadro ideolojisindeki merkezi konumu inkâr edilemez. Kadroculara göre Türk devrimi emperyalist safhanın bir reaksiyonu olarak tarih sahnesine çıkmış kaçınılmaz bir devrimdir²⁴. Hem kapitalizmin hem de sosyalizmin başka milletlere egemen olmayı amaçlayan ve sınıf çatışması üzerine kurulu düzen yaratacağını savunan Kadrocular, iki tür çatışmaya dikkat çekmişlerdir. Birinci tür çatışma kapitalist ülkelerdeki proletarya-burjuvazi çatışması, ikinci tür çatışma ise sömürülen devletlerle sömüren devletler arasındaki dünya sistemi içinde var olan çatışmadır. Bu noktada Kadroculara göre Türkiye, ulusal kurtuluş savaşını emperyalizme karşı vermiş bir ülke olarak ikinci tür çatışmanın konusu olabilirdi ancak. Türkiye’de sınıf çatışmasının olmadığını iddia eden Kadro ideologları, kapitalizmin iç çelişkilerinin önlenmesi yoluyla, sınıf kavgalarının olmadığı, imtiyazsız, sınıfsız bir millet yaratma idealini savunmuşlardır. Türkiye’nin kendine has koşulları gözönüne alındığında Kadroculara göre bunun en uygun yolu planlı bir devletçilik sistemidir. Siyasi anlamda kazanılmış milli bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla sağlanması ve devrimin sürekliliğinin sağlanması için devletçilik önemli ve belki de tek araçtır²⁵.

Burada vurgulanması gereken nokta, Kadrocuların devletçiliği, kapitalizm ile sosyalizm arasında bir ‘üçüncü yol’ olarak benimsemeleri ve devletçiliği dönemin konjunktürü gereği uygulayan CHP’nin anlayışından farklı olarak sadece ekonomik değil toplumsal bir sistem olarak savunmalarındır. Bunun gerekçesi de Türk inkılabının kendine özgü yapısına en uygun sistemin devletçilik olduğu söylemidir²⁶. Nitekim Aydemir devletçiliği, hayatın bütün alanlarını düzenleyecek ve milli bir ahenk yaratacak sistem olarak kaçınılmaz görmektedir²⁷.

Kadro ideolojisinin sınıfsız toplum tasavvuru üzerinde durulmaya değer bir ayrıntıdır. Osmanlı toplumundaki endüstrileşme sürecinin ve feodalizmin

²³ Ertan (1994), 88-90.

²⁴ Mutlu (2007), 34.

²⁵ Aydemir (1978a), 6-7; Ataöv (1962).

²⁶ Tör (1978), 14.

²⁷ Aydemir (1978b), 10.

Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi

her ikisinin de olmaması nedeniyle Türkiye'nin sosyal yapısında hiçbir katmanlaşma meydana gelmediğini iddia etmeleri gerçekten ilginçtir. Onlara göre endüstrileşme gerçekleşmediği için Avrupa'da olduğu gibi proleter veya burjuva sınıfı meydana gelmemiş, feodalizmle birlikte gelen bir sınıf sistemi de oluşmamıştır. Kadrocular buradan hareketle Türk toplumunun yeryüzündeki tek sınıfsız toplum olduğunu iddia etmişlerdir. Bu analize göre Kadrocular Türk toplumunda bir sınıf yapısının gelişmesinin mümkün olmadığı savunmuştur. Ancak bunun boş bir iddia olduğu ilerleyen yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu mantıkla bakınca devletçiliğin sınıfsız bir toplum için en iyi seçenek olarak düşünülmesi de normaldir. Çünkü sınıfların yükselişi devletçilikle önlenilecek ve Türk toplumunun ve devriminin orijinal karakteri korunabilecektir. Aslında bu, sosyal ve ekonomik açıdan korporatist/birleşimci bir sistem anlamına gelmektedir²⁸.

Dolayısıyla devletçiliğin Kadro ideolojisinde, halkçılık ilkesinin sınıfsız ve dayanışmacı toplum idealine eklemlendiği söylenebilir. Buna göre planlama ve işbölümü ilkeleri, Türk toplumunun sınıfsızlığında temellendirilerek her alanda kalkınma sağlanacaktır. Ancak halkçılık ilkesinin dayanışmacı karakteri sürekli ve kalıcı bir tek-parti yönetiminin meşrulaştırılmasından başka bir anlam ifade etmemektedir. Köker, bu tür bir devletçiliği otoriter karakterde, tek-parti iktidarına dayalı siyasal bir rejimin kalkınma yolu olarak nitelendirmektedir²⁹.

Devletçiliğin kaçınılmazlığı, Kadroculara göre Türkiye'nin ulusal kurtuluş savaşının tarihsel yapısından da kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla devletçilik ilkesi, Türk inkılabı kadar önemli bir yere sahiptir. Ulusal yaşamın tüm noktalarına nüfuz eden devletçiliğin savunusunu yapan Kadrocular, devletçilik anlayışlarına milliyetçi bir renk de vermişlerdir. Ancak buırka dayanmayan bir milliyetçiliktir. Kadroculara göre hem kapitalizm hem de sosyalizm, sınıfsal karakterleri dolayısıyla milli bütünlüğü sağlamaktan uzak sistemlerdir. Dolayısıyla devletçilik görüşü, ulusun bütünlüğünü, genel çıkarları koruyan bir anlayıştır. Kadrocu devletçilik, Marksizm, korporatizm ve milliyetçiliğin bir karışımı olarak görülebilir³⁰. Bu açıdan eklektik bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Bu anlayışın sistemleştirilmesi azınlık bir kadronun önderliğinde sağlanmak durumundadır. Bu ise Aydemir'in ifadesiyle "çoğunluğun iradesinin, disiplin ve teşkilat yoluyla azınlığın iradesine tabi

²⁸ Köker (2000), 195.

²⁹ Köker (2000), 195.

³⁰ Demirci (2006), 46.

kılınması” anlamına gelmektedir (Ataöv, 1962). Bu da totaliter bir zihin yapısını yansıtır.

3- Kadro ve Elitizm

Çoğunluğun iradesinin azınlığın iradesine tabi olması anlayışı Kadro ideolojisinin en belirgin özelliği olan “elitist” yaklaşımda açıkça görülebilir. Kadrocular ekonomik ve siyasi gücün, her hangi bir grup ya da sınıf yerine belli bir kadro tarafından yönetilen devletin elinde olması gerektiğini vurgulamışlardır. Kadro hareketi bu yönüyle elitist bir akım olarak değerlendirilebilir.

1930’ların sosyal ve politik şartları bu tür elitist hareketler için son derece müsaittir aslında. Devrimci liderler, Türk toplumunu şekillendirmeye çalışmışlar ve halkın kendilerini takip etmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu süreçte aydınlara düşen, yukarıdan dayatılan reformların uygulanmasını desteklemek olmuştur. Kadrocular da devrimin savunulması ve meşrulaştırılması sürecinde sıradan insanları dışlamışlardır. Bu dışlayıcı tavır, Aydemir’in “bu hareket içinde sıradan insanlara, partide olduğu gibi, hiçbir yer yoktur” ifadesinde görülmektedir³¹.

Naci Bostancı da, Kadro’yu; öncü, azınlık, devrimin ideolojisini kuran, heyecanla kendini devrime adayın, disiplinli ve ilerici bir grup olarak tanımlar³². Bu özellikler aslında Kadro ideolojisinin elitist karakterini de göstermektedir. Çünkü Kadrocular yönetenle yönetilen arasında çok keskin bir ayrım gözetmiş ve halkı devrim doğrultusunda idare edilecek bir yığın olarak görmüşlerdir. Kadroculara göre, ulusal kurtuluş savaşı veren milletlerin ihtiyacı olan şey kendini devrime adayın, şuurlu ve disiplinli bir öncü kuvvettir. Bu kuvvet, bütün şahsi çıkarlarını bir yana bırakacak ve milletin menfaatini gözetecektir³³.

Gerçekten de Kadro dergisi ilk sayısında *bilinçli azınlık* kavramı ile Türk inkilâbını sürdürecektir bir kadrodan bahseder.³⁴ Buradaki *kadro* kavramı önemli bir kavramdır. Kadronun kimlerden oluştuğu önemli bir sorudur. Türkeş’e göre Kadrocuların, kadrodan kimleri kastettiğine dair net bir kanıt bulunmamaktadır.

³¹ Aydemir (1990), 258.

³² Bostancı (1990), 11.

³³ Bostancı (1990), 144.

³⁴ Kadro, sayı:1, (1978), 3.

Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi

Kadrocuların bu konuda kesin bir ifadesinin olmadığını belirten Türkeş, ancak bu kişilerin kendilerini bürokrat-entellektüel kesimleri içeren kadro içinde gördüklerine dair bazı belirtiler olduğunu da eklemektedir³⁵. Yani Kadrocular kendilerini Türk inkılabını yorumlayacak ve sürdürecektir kadro içinde görmektedirler. Bostancı'ya göre ise Kadrocuların kadro olarak kastettikleri tam olarak kendileridir. Bostancı buna delil olarak Kadrocuların aynı zamanda politikada aktif olarak yer almak istemelerini göstermektedir. Kadronun elitist karakterini vurgulayan Bostancı'ya göre kadro toplumu tepeden yönetilmesi ve kontrol edilmesi gereken bir yığın olarak görür. Bostancı, Kadrocuları toplumdaki demokratik eğilimleri görmedikleri ve totaliter diktatörlüğü savundukları için eleştirir³⁶. Ancak otoriter rejimler 1930'larda zaten yaygın bir eğilimdir. Bu açıdan Kadro ideolojisinin aslında dünyadaki trendi iyi bir şekilde gözlemlemiş ve çağının genel ruhunu yansıtan bir ideoloji olduğu belirtilebilir.

Kadro ideolojisinin elitist karakteri Türk aydın tipolojisine dair önemli bir eğilimi de yansıtmaktadır. Batılılaşma sürecinde halk ile bürokrasi arasında yaşanan ayrışmada aydın kesimin de halka tepeden bakma alışkanlığı kazandığını söyleyebiliriz. Bu durum bizi, Kurtuluş Kayalı'nın³⁷ bahsettiği, Türk entellektüel hayatında *Kadrocu düşünme biçimi* olgusuna götürmektedir. Türkiye'de aydın kesimin politik pragmatizme yakınlığı ve otoriteyle kendini özdeşleştirmesi, Kadro yazarlarının kişisel tarihlerinin ötesinde bir durum olarak değerlendirilebilir. Zira Türk aydınının tipik düşünce özelliklerinden birisi siyasi otorite tarafından verilen bürokratik role uygun davranmaktır. Bu noktada Kadrocu ideolojiyi en iyi açıklayan kavram George Lenczowski tarafından Ortadoğu'daki elit karakterini tanımlamak için ortaya atılan *organizasyonel elit* tanımıdır³⁸. Kadrocuların bu elitist dönüşüm anlayışı tipik Türk aydın görünümünü de belirlemiş ve Kadroculuk diyebileceğimiz bir düşünce tipi yaratmıştır³⁹. Ancak her ne kadar Kadrocular, partiye yakın durarak yöneticilerin politikalarını etkilemeye çalışmak suretiyle tepeden aşağıya bir değişim sürecini desteklemiş olsalar da devrimin ideolojisini yapma hedeflerinde özellikle CHP içindeki gruplarla çatışmışlardır⁴⁰.

³⁵ Türkeş (1999), 99.

³⁶ Bostancı (1990), 13–15.

³⁷ Kayalı (2002), 21.

³⁸ İlkin-Tekeli (1984), 20.

³⁹ Sunar (2004), 516.

⁴⁰ Tekeli-İlkin (1984), 20.

4- Kadro İdeolojisinin Özgünlüğü

Tüm iç çelişkilerine rağmen Kadrocular tarafından savunulan fikirler dönemin teorik tartışmaları kadar ulusal ve uluslararası siyaset konusunda önemli ve temel eğilimleri de yansıtmaktadır. Herşeyden önce, Kadrocular sanayileşmiş ülkeler ile henüz sanayileşmemiş ülkeler arasındaki uçuruma dikkat çekerek büyük bir teorik açılım getirmişlerdir. Sömürge ve yarı-sömürge durumundaki ülkelerin kapitalist hakimiyeti kırmak için bağımsızlıklarını kazanmaları gerektiği üzerinde yoğunlaşan Kadrocular, 20. yüzyılın ulusal kurtuluş hareketlerinin çağı olduğunu iddia etmişlerdir⁴¹. Bununla birlikte Kadroculara göre siyasi bağımsızlığı, ekonomik bağımsızlık takip etmelidir. Avrupa'daki kapitalist gelişmenin sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde kalkınmayı engellediğini vurgulayan Kadrocular, bu noktadan hareketle sınıflı toplumların da bu yüzden ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Yine Kadroculara göre, sosyalizm proleteryanın diktatörlüğü anlamına geliyor, faşizm ise burjuvasinin diktatörlüğünü simgeliyordu. Kadrocular, herhangi bir sınıfın bir diğeri üzerinde hâkimiyet veya üstünlük kurmasını onaylamamışlardır. Ancak Kadrocuların ideolojik temelde sosyalizmin anti-empyrialist tutumunu benimsediğini, faşizmin otoriteryanizmine cevaz verdiğini ve Marksizmin tarihsel materyalizmini de metot olarak kullandığını görmekteyiz⁴².

Kadro dergisinin ideolojik duruşuna daha detaylı olarak bakacak olursak, sosyalizmi reddettiklerini belirtebiliriz. Özellikle otoriteryanizm ve organik olarak bütünleşmiş ulus kavramları açısından Kadro ideolojisi faşizme yakındır⁴³. Halka karşı takındıkları güvensizlik, elit bir kadro arayışı kısacası 'halka rağmen halk için' anlayışı, kadro ideolojisini faşizme benzetmektedir. Yine Kadrocular, bilimsel inceleme yöntemi olarak tarihsel materyalizmi benimsemeleri, liberal ekonomi yerine devletçilik ilkesini savunmaları ve demokratik gelişmeleri olumsuzlamaları dolayısıyla Marksist ya da sosyalist olarak nitelendirilmişlerdir. Naci Bostancı, Kadrocuların Marksist geçmişlerini hatırlatarak onların sistemin ideolojisini yapma çabalarını bir güçsüzlük olarak değerlendirmekte ve klasik sosyalist bir hastalığın sonucu Kadrocuların herşeyin ideolojisini yapmaya çalıştıklarını ifade etmektedir⁴⁴.

⁴¹ Aydemir (1990), 47-48.

⁴² Ertan (1994), 142-155; Yanardağ (1988), 143-145.

⁴³ Ertan (1994), 145.

⁴⁴ Bostancı (1990), 15.

Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi

Kadrocuların Marksist/sosyalist olarak nitelendirilmesinin en temel nedeni, ideolojilerinin ekonomik yönü ağır basan havasıdır. Tarihsel materyalizmden başka alt yapı-üst yapı kavramlaştırması da Kadrocuların Marksist olarak anılmalarına yol açmıştır. Ancak Kadrocular Marksizmin dünyayı anlama ve çözümlemede yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Kadroculara göre en büyük çelişki, sınıf çatışması değil sömürgeler ile metropoller arasındaki çatışmadır. Kadrocular sınıf çatışmasının ortadan kalkmasıyla dünyadaki diğer çelişkilerin ortadan kalkmayacağını iddia etmişlerdir⁴⁵.

Kadro ideolojisinin özgünlüğü söz konusu olduğunda ele alınması gereken bir başka mesele de ulusal kurtuluş hareketleridir. Bostancı'ya göre, Kadrocular yalnızca kapitalist ülkelerin kolonilerinden bahsederken, sosyalist ülkelerin emperyalist politikalarını görmezden gelmektedirler⁴⁶. Ancak Kadrocular zaten sosyalizmin sanayileşmiş merkez ülkelerle sanayileşmemiş ülkeler arasındaki farklılıkları çözmede başarılı olamayacağını peşinen kabul ediyorlardı. Onlara göre bu sorunun çözümü yalnızca ulusal kurtuluş hareketleri olabilirdi.

Türk devriminin ideolojisini oluşturma amacındaki Kadro hareketi, bu ideolojinin sadece Türkiye'yi anlamakla sınırlı olmayacağını da ifade etmişlerdir. Kadrocular, Türk Kurtuluş Savaşı ile birlikte tüm ulusal kurtuluş savaşlarını açıklamak istemiş ve milliyetçilikle Marksist ideolojinin bir karışımını üretmişlerdir. Bu aslında dünyadaki başka kurtuluş hareketlerinde de (Afrika, Latin Amerika, Ortadoğu'daki) görülen bir olgudur.

Kadro ideolojisinin merkez-çevre yaklaşımı bugün dünya ekonomi-politiğinin önemli teorik çerçevelerinden olan ve Andre Gunder Frank ve Samir Amin gibi önemli isimlerin katkıda bulunduğu Bağımlılık Okulu ve Immanuel Wallerstein'in Dünya Sistemi Teorisi ile de benzerlikler göstermektedir. Kadro ideolojisinin özgünlüğü bu teorik yaklaşımlardan daha önce ortaya atılmış olmasından da gelir. Örneğin Bağımlılık Okulu da tıpkı Kadrocular gibi planlı ve ithal ikameci bir ekonomik politikayı savunmaktadır. Kadro ideolojisi, emperyalist devletlerin ortadan kaybolacağını ve sonraki dönemde ulusal kurtuluş hareketlerinin yayılacağını da tahmin ederek dünya gelişmelerine yönelik tahlillerle başarısını ortaya koymuştur. Özveren'e göre⁴⁷ Kadro, bunu

⁴⁵ Aydemir (1990), 39-46; Yanardağ (1988), 132.

⁴⁶ Bostancı, (1990), 88-91.

⁴⁷ Özveren, (1996), 569.

yaparak bir erken dönem Üçüncü Dünya Hareketi haline gelmiştir. Ancak Kadro bu analizlerini Mustafa Kemal'in söyleminden etkilenerek ulusçu bir şekilde Türk Ulusal Devriminin biricikliğini ortaya koyarken söylemektedir. Dolayısıyla Kadro post-marksistlerle aynı şeyi söylese dahi post-marksist değil, ancak ulusalcı sol bir akımdır⁴⁸.

Kadrocular, tüm devrimler ya da kurtuluş hareketlerinde öncü bir kadronun var olduğuna işaret ederek, bütün kurtuluş hareketlerinin aslında birbirine benzediğini savunmuşlardır. Kadroculara göre Türk devrimi ile Marksist ya da faşist devrimler arasında benzerlikler bulunsa da, İtalya ya da Rusya'daki devrimler toplumsal farklılıklar dolayısıyla Türk devrimi için bir örnek teşkil edemezdi. Türk devriminin az gelişmiş ülkelerdeki kurtuluş hareketleri ile benzerlikleri daha çoktu ve bu hareketler için bir örnek olabilirdi. Onlara göre Türk devriminin evrenselliği emperyalizme karşı başkaldıran ilk hareket olmasıydı⁴⁹. Kadrocular, Türk devriminin evrenselliği gibi, önerdikleri ideolojinin de sosyalizm ya da kapitalizm gibi evrensellik iddiasını taşıdığını belirtmişlerdir⁵⁰.

Kadro'nun özgünlüğü temelde Türk devriminin ideolojisini oluşturmaya girişen ilk entelektüel akım olmasından gelir⁵¹. Kemalizm'i bir ideoloji olarak ortaya koyma çabası Kadro hareketi ile başlamıştır.

5- Kadro ve Sol Kemalizm

Kadro hareketinin en önemli özelliğinin Kemalizmin kodlarını ve devletin ideolojisinin temel unsurlarını etkilemek olduğu yukarıda belirtilmişti. Kadrocuların devletçilik ilkesini milliyetçilikle harmanlayarak savunmaları ve bunun yanında elitist bir anlayışı benimsemeleri yanında Marksist düşüncelerle yaptıkları analizler sol Kemalizmi ortaya çıkarmıştır. Mesela Kadro'nun devamı olarak görülen Yön Dergisi, 1960'lar boyunca Kemalist devrimin henüz tamamlanamamış olduğu ve tamamlanması gerektiğini savunması, Kadro'nun sol ve Kemalizm ilişkisinin ne kadar etkili olduğunu gösteren bir örnektir.

⁴⁸ Sunar (2004), 517.

⁴⁹ Aydemir (1990), 32.

⁵⁰ Tekeli-İlkin (2003), 486.

⁵¹ İlhan Tekeli-Selim İlkin, Kadro'dan önce dünyanın başka bölgelerinde ortaya çıkmış en az üç hareket bulunduğunu belirterek Kadro ideolojisinin özgünlüğünü reddetmektedirler. Bkz. Tekeli-İlkin (2003), 531.

Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi

Kadro sonrasındaki sol-Kemalist akımlar için orduya yakın durarak rejimle özdeşleşme eğilimi sol Kemalizmin temel karakterinin anlaşılması açısından önemlidir. Sol Kemalizmin otoriter tavrı buradan gelir. Bunun anlamı şudur: Kadro, sol idealleri Kemalizme yedirerek, Kemalizmi meşrulaştırma adına sosyalizmi kullanmış ve kendisinden sonraki sosyalist fraksiyonlara kötü bir miras bırakmıştır. Bu, Kadrocuların, sosyalizmin evrenselliğini terk etmesi ve milliyetçi, tekil bir sol ideali benimsemesinden dolayıdır.

Sonuçta Kadro ideolojisi etrafında oluşan kavramlar dünyası (devlet, ekonomik ve sosyal yapı, ideoloji ve ulus gibi) sol Kemalizm diye adlandırılan bir düşünme biçimi yaratmıştır. Sol Kemalizm özellikle 1980'lerden sonra yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır ancak bu düşüncenin ilk ve kurucu örneği Kadro dergisidir⁵². Kadro'nun özellikle devletçilik bağlamındaki ekonomik-siyasal-toplumsal sistem analizi, onun sol düşüncüyü dönüştürmesinde büyük etki bırakmıştır. Kadro ulusçu-sol bir akım olarak devletçiliği savunmuş ve solcu gelişme modellerini ulusalcılıkla biraraya getirmiştir. Kendisinden sonraki solcu hareketleri derinden etkileyen Kadro, solcu devlet düşüncesinin bir sonucu olarak görülebilir⁵³.

Sonuç

Kadro hareketi yeni kurulan ve kendine yön bulmaya çalışan Türkiye'de üçüncü yol arayışını dile getirmiş alternatif ve özgün bir oluşumdur. Kadrocular, Türk devriminin ideolojisini oluşturmayı ve ulusal kurtuluş mücadelesini de teorik bir çerçeveye oturtmayı temel amaç olarak belirlemişler ve bu yolla devrimin derinleştirilmesi ve halk nezninde özümsemesine katkı yapmayı hedeflemişlerdir. Serbest Fırka deneyiminin başarısız olduğu bu ortamda Kadro yöneticileri kendilerini sistem için taze bir nefes olarak görmüşlerdir. Ekonomiden uluslararası ilişkilere kadar birçok konuda yerli/alternatif görüşler savunan Kadrocular, güncel gelişmeler çerçevesinde derin tartışmalara neden olmuşlardır. Hareket güçlü bir karşıtlığın yanında orijinal bir ideoloji de yaratmıştır.

⁵² Alpkaya (2001), 479.

⁵³ Türkeş (1999), 226.

Murat Kazancı

Kadro hareketi, Türk devrimine getirdiği özgün yorumla ve ekonomik ve politik alanda sunduğu alternatif modellerle siyasi hayatımızın önemli bir oluşumdur. Türk devriminin emperyalizme karşı bir savaş verdiğini iddia eden Kadrocular, Türk devriminin tüm ulusal kurtuluş hareketleri için bir örnek olacağını savunmuşlardır. Bu çalışmada Kadro ideolojisinin devletçiliği en katı biçimde savunan elitist bir ideoloji olduğu savunulmuştur. Ayrıca Kadro'nun o devirdeki her siyasal/entellektüel akım gibi dünyada var olan gelişmelerden etkilendiği, bununla birlikte bugün oldukça yaygın çözümler arasında yer alan Bağımlılık Okulu ve Dünya Sistemi teorisi gibi önemli perspektiflerle benzerlikler taşıdığı vurgulanmıştır. Son olarak Kadro ideolojisinin özgünlüğünün kendisinden önce Türk devriminin ideolojisini kurma anlamında bir entellektüel girişimin olmayışına ve sosyalizm ile kapitalizm dışında üçüncü bir strateji arayışında olmasına borçlu olduğu ifade edilmiştir..

KAYNAKÇA

- AHMAD (1985): Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, İstanbul 1985.
- ALPKAYA (2001): Faruk Alpkaya, “Bir 20. yüzyıl akımı: Sol Kemalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm*, İstanbul 2001.
- ATAÖV (1962): Türkkaya Ataöv, “Şevket Süreyya ile Kadro Dergisi Üzerine” *Yön*, Sayı 27. Online erişim tarihi: 10 Ocak 2009.
<http://www.turksolu.org/191/ataov191.htm>.
- AVCIOĞLU (1962): Doğan Avcıoğlu, “Devletçilik Nasıl Dejenere Oldu?”, *Yön*, Yıl 1 sayı: 47, (1962).
- AYDEMİR (1978a): Şevket Süreyya Aydemir, “İnkılâp Bitti Mi?”, *Kadro*, Sayı 3. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara 1987.
- AYDEMİR (1978b): Şevket Süreyya Aydemir, “Programlı devletçilik, *Kadro* (3. baskı). Sayı 34, Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- AYDEMİR (1990): Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılâp ve Kadro*, İstanbul 1990.
- BOSTANCI (1990): Naci Bostancı, *Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri* Ankara 1990.

Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi

- DEMİRCİ (2006): Fatih Demirci, “Kadro Hareketi ve Kadrocular”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, (2006).
- ERTAN (1993): Temuçin Faik Ertan, “Kadro Hareketi ile İlgili Bir Değerlendirme ve Bazı Düzeltmeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Cilt IX (27). Online erişim tarihi: 13 Aralık 2008. <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&Ice rikNo=532>.
- ERTAN (1994): Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara 1994..
- KARAOŞMANOĞLU (1973): Yakup Kadri Karaoşmanoğlu, *Atatürkçülüğün Ekonomik Ve Sosyal Yönü Semineri* (11-12 Ekim 1973), *Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı*. İstanbul: İ.T.İ.A.
- KURTULUŞ (2002): Kayalı Kurtuluş, *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı*, İstanbul 2002.
- KÖKER (2000): Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm Ve Demokrasi*. İstanbul 2000.
- MUTLU (2007): Sevda Mutlu, “1930’lar Türkiye’inde Devletçilik Tartışmaları. C. Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, (2007). Online erişim tarihi: 24 Aralık 2008. <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1496.pdf>.
- NAS (2008): Alparslan Nas, “Kadro ve Kadrocular: Marksizmden Kemalizme”, *Birikim*, Online erişim tarihi: 20 Aralık 2008. <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=444>.
- ÖZVEREN (1996): Eyüp Özveren, “The intellectual legacy of the Kadro Movement in Retrospect”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*. Sayı 4, (1996).
- SUNAR (2004): Lütfi Sunar, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 2, sayı 1, (2004).
- TEKELİ-İLKİN (1984): İlhan Tekeli-Sevim İlkin, “A Nationalist Leftist Movement: Kadro.” *Toplum ve Bilim*, sayı 24, (1984).
- TEKELİ-İLKİN (2003): İlhan Tekeli-Sevim İlkin, *Bir Cumhuriyet Öyküsü- Kadrocuları ve Kadro ’yu Anlamak*, İstanbul 2003.
- TEVETOĞLU (1967): Fethi Tevetoğlu, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ankara 1967.
- TÖR (1976): Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul 1976.

Murat Kazancı

- TÖR (1978): Vedat Nedim Tör, “Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gereği, *Kadro*, sayı 15, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara 1978.
- TURHAN (1997): Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, İstanbul 1997.
- TÜRKEŞ (1999): Mustafa Türkeş, *Kadro Hareketi-Ulusçu Bir Sol Akım*, İstanbul 1999.
- ÜLKEN (1940): Hilmi Ziya Ülken, *Tanzimat I*, İstanbul 1940.
- YANARDAĞ (1988): Merdan Yanardağ, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*. İstanbul 1988.
- YETKİN (1983): Çetin Yetkin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930–1945*, İstanbul 1983.